

Codex iuris canonici.

(Nastavak.)

Dr. Josip Pazman.

Titulus I. De legibus ecclesiasticis.

Kaošto je car Justinijan svoj kodeks počeo s poglavljem »De summa Trinitate et fide catholica, et ut nemo de ea publice contendere audeat«, tako je i papa Grgur IX. u svojoj zbirci knjigu prvu počeo s ovim naslovom »De summa Trinitate et fide catholica«. Ovakav naslov manjka u ovom kodeksu, ali je za to zakonodavac odmah na početku prije teksta pod naslovom »Professio fidei catholice« dao umetnuti formulu vjeroispovijesti katoličke, koja donekle odgovara prvomu naslovu stare zbirke dekreta Grgurovih. Prvom pak naslovu — Titulus I. — novoga kodeksa »De legibus ecclesiasticis« odgovara drugi naslov — Titulus II. »De constitutionibus« u starom zakoniku.

Ovaj titulus imade 17 kanona (can. 8.—24.) kako slijede.

Can. 8. § 1. *Leges instituuntur, cum promulgantur.*

§ 2. *Lex non praesumitur personalis, sed territorialis, nisi aliud constet.*

Prvi paragraf ovoga kanona određuje, da zakon nastaje promulgacijom. Time je riješena po mojem mišljenju ona dvojba, koja je dosada postojala među autorima, da li promulgacija spada na samu bit zakona, ili je samo *conditio sine qua non*, da zakon dobije obvezatnu moć. Istina, ova razlika mišljenja nije se u praksi razlikovala, jer je nedvoumno bilo, da zakon prije promulgacije ne obvezuje. Riječi spomenute u § 1., uzete su od Gracijana, koji u opasci k poglavlju trećem distinkcije četvrte veli: »*Leges instituuntur, quum promulgantur, firmantur, quum moribus utentium approbantur.*« Sam dakle čin promulgacije imade tu pravnu moć, da zakonodavčeva volja vanjskim načinom izražena postane zakon.

Drugi paragraf ustanovljuje, da se crkveni zakon imade općenito smatrati teritorijalnim, t. j. da je vezan na neki teritorij,

u kojem se prostire vlast zakonodavčeva, i da samo one podložnike obvezuje, koji su u tom teritoriju, a koji su izvan teritorija, da su slobodni od obveze. Zakonodavac može doduše i takav zakon izdati, kojemu je dužan pokoraviti se svaki podanik, boravio on gdje mu drago, ali redovito ne biva tako. Božanski zakoni nisu vezani na teritorij. Općenitij crkveni zakoni ne ograničuju se također ni na kakav teritorij, već su im dužni pokoravati se svi kršćani katolici po cijelom svijetu. Razlog tomu jest, što je teritorij Crkve katoličke cio svijet. Kadgod se dakle radi ne o božanskim zakonima, ne o općenitim crkvenim zakonima, već o svim ostalim crkvenim zakonima, predmnijeva se, da su teritorijalni, a ne personalni, premda može biti, da je koji pojedini zakon tako izdan, da obvezuje osobu bez obzira na teritorij. Prema tomu i ovaj paragraf trpi iznimku.

Can. 9. *Leges ab Apostolica Sede latae promulgantur per editionem in »Actorum Apostolicae Sedis commentario officiali«, nisi in casibus particularibus alius promulgandi modus fuerit praescriptus; et vim suam exserunt tantum expletis tribus mensibus a die qui »Actorum« numero appositus est, nisi ex natura rei illico ligent, aut in ipsa lege brevior vel longior vacatio specialiter et expresse fuerit statuta.*

Ovaj kanon ustanovljuje način promulgacije, što nije bilo zakonom normirano sve do vremena pape Pija X. Tek spomenuti papa odredio je zakonom od 29. rujna 1908., da se imade promulgacija crkvenih zakona obavljati uvrštenjem u službeno glasilo po imenu »Acta Apostolicae Sedis«, i taj je način promulgacije u novom zakoniku eto u ovom kanonu uzakonjen. Ovaj se kanon tiče svih zakona, što ih izdaje sveta Stolica, a to je ne samo papa, već i sve one oblasti, kongregacije, sudišta i uredi, kojima se papa služi u upravi Crkve (Sr. can. 7.). Ne tiče se dakle zakona, što ih bude izdao budući opći sabor crkveni (Sr. can. 227.); ne tiče se ni zakona, što ih bude izdao plenarni ili provincijalni sabor (Sr. can. 291. § 1.) ili biskup u sinodi (Sr. can. 362.) ili izvan sinode (Sr. can. 335. § 2.). Ovim zakonodavcima ostaju slobodne ruke, kako će oni svoje zakone objelodaniti. Dapače i sveta Stolica može odrediti ini način promulgacije u pojedinim slučajevima, ali redoviti način ostaje taj, da se zakon uvrsti u »Acta Apostolica Sedis« i štampom izda na svijetlo.

Drugo je pitanje kada zakon dobiva svoju moć, da li odmah, čim osvane u pomenutom službenom glasilu, ili kasnije? Razlog ovom pitanju bio je taj, što nije moguće ni u redovitim prilikama, da svi vjernici odmah i doznadu, da je zakon promulgiran. Od časa, kada izadu u »Acta Ap. Sedis«, pa dok dospiju u ruke biskupima i dok biskupi objave zakon u svojim glasilima svećenstvu, a ovo u propovijedi slijedeće nedjelje ili blagdana puku, prode dosta vremena. To se vrijeme zove *vacatio*. Ne bi pak pravo bilo, da se oni, kojima bez ikakove krivnje zakon još nije poznat, smatraju krivcima povrede zakona, ako kroz to vrijeme urade protiv zakona. Valjalo je dakle odrediti neki rok, u granicama kojega roka može se pravom predmijevati, da je promulgirani zakon i poznat postao svima, koji su dužni pokoravati mu se. Taj je eto rok zakonom normiran i obuhvata vrijeme od tri mjeseca računajući od dana, kada je imao biti izdan onaj broj službenoga glasila, u kojemu je zakon objelodanjen. Dosad nismo znali, koji to rok, već su auktori prema svojem mišljenju učili, da zakon ne obvezuje za prva dva mjeseca, ali i to nije bilo stalno. Sada napokon imademo zakon i sada otpada svako nagadanje.

Iznimku i ovaj zakon dopušta, i to dvostruku. Prva je ta, da zakon ipak odmah obvezuje, ako mu je narav takova, a druga je ta, da zakon i prije pomenutoga roka ili dulje vrijeme iza toga obvezuje, ako je napose i izrijekom tako odredio zakonodavac. Primjer za prvu iznimku imademo kod biskupskih zakona; ovi odmah zadobivaju svoju moć prema propisu can. 335., čim budu objelodanjeni, jer za njih može odmah doznati cijela biskupija. Primjer za drugu iznimku imademo baš kod promulgacije ovoga novog zakonika, jer je zakonodavac napose za ovaj slučaj izrijekom odredio, da će početi obveza godinu dana kasnije. Objelodanjen je bio ovaj novi kodeks na Duhove god. 1917., a to je bilo 27. svibnja; obveza pako počela je na Duhove 1918., to je bilo 19. svibnja.

Can. 10. *Leges respiciunt futura, non praeterita, nisi nominatim in eis de praeteritis cavetur.*

Ovim kanonom potvrđuje se staro pravilo, koje se nalazilo i u starom zakoniku u c. 2. X. de constit. l. 2. i cap. 13. X. de constit. l. 13., tako te je prenesen ovaj kanon iz spomenutoga mjesta kao i zaključna klauzula. *Caput XIII.* glasilo je ovako: *Quum constitutio apostolicae sedis omnes adstringit et nihil debet-obscurum vel ambiguum continere, declaramus, constitutionem, quam nuper*

super praeferendis in perceptione portionis maioribus et consuetis servitiis, a minoribus exhibendis edidimus, non ad praeterita, sed ad futura tantum extendi, quum leges et constitutiones futuris certum sit dare formam negotiis, non ad praeterita facta trahi, nisi nominatim in eis de praeteritis caveatur. Kanon je pravilo, prema kojemu se valja ravnati; a to naravski vrijedi za budućnost, a ne za prošlost, koja je već minula. Zakon se spoznaje i primjenjuje djelu po savjesti; a savjest nam govori u sadašnjosti, da li je djelo, koje kanimo učiniti ili propustiti, dobro ili zlo. Za ono, što je prošlo, a bilo je zlo, ne preostaje drugo van pokora i kajanje. — Ipak i ovaj kanon priznaje iznimku, da se zakon može katkada i na prošlost protegnuti. To vrijedi u prvom redu za kaznene zakone. Kazneni zakon također respicit futura, t. j. on nastoji odvratiti od budućih zločina, ali kaznu izriče onima, koji su kakovo zlo djelo počinili. Isto vrijedi i za zakone, koji se zovu irritantes, jer i ovi pretpostavljaju već gotov čin, koji ništetnim i nevaljanim proglašuju.

Can. II. Irritantes aut inhabilitantes eae tantum leges habendae sunt, quibus aut actum esse nullum aut inhabilem esse personam expresse vel aequivalenter statuitur.

Ovim se kanonom potvrđuje nauka, koju općenito zastupaju autori, da može biti i da doista imade takovih zakona, koji nevaljalim čine nekoja djela, koja su sama po sebi i s obzirom na naravni zakon valjana, ili oduzimaju osobj sposobnost, da valjano djelo učini, koja bi inače bila sposobna za to. Zakon dakle priznaje, da imade lex irritans, ali svađa pravni učinak takova zakona na dva samo slučaja: ili se radi o tom, da se direktno nevaljalim učini neko djelo, ili da se osoba proglasi nesposobnom, da proizvede kakovo valjano djelo. Dosada se je smatrao kao lex irritans i onaj zakon, koji je određivao nevaljanost čina istom poslije osude sudčeve — per sententiam iudicis. A po novom zakonu se smatra samo onaj zakon takovim, koji ipso facto nevaljalim čini djelo ljudsko. Takovi su zakoni n. pr. ženidbene zapreke, kojima se većinom za tim ide, da se osoba proglasi pravno nesposobnom za ženidbu, n. pr. poradi zavjeta ili sv. reda. Takav je zakon i can. 150., koji određuje, da je podjelenje nadarbine ipso facto nulla, ako nadarbina nije ispražnjena (vacans).

Can. 12. Legibus mere ecclesiasticis non re-
nentur, qui baptismum non receperunt, nec bap-

tizati qui sufficienti rationis usu non gaudent, nec qui, licet rationis usum assecuti, septimum aetatis annum nondum expleverunt, nisi aliud iure expresse caveatur.

U ovom se kanonu određuje, tko je dužan zakonu se pokoravati. To je naređenje o subjektu zakona. Zakonu se crkvenom ne mora pokoravati 1. onaj, tko nije kršten; 2. ono kršteno čeljade, koje jošte razumu nije došlo; 3. ono kršteno i razumno čeljade, koje još nije navršilo sedmu godinu. Ovaj je kanon jasan. U dosadašnjem corpus iuris canonici bilo je općenito rečeno: Canonum statuta custodiantur ab omnibus...« (cap. I, X. De Constit. I, 2.). Bonifacij VIII. u buli *Unam sanctam* govori ovako: *Porro subesse Romano Pontifici omni humanae creaturae declaramus, definimus et pronunciamus omnino esse de necessitate salutis* (cap. 1. de major et ob 1, 8. in Extrav. comm.). Sabor Tridentski također općenito govori: *...sciant universi canones exacte ab omnibus et quoad eius fieri poterit indistincte observandos* (C. Trid. sess. XXV. cap. 18. de Ref.). Za to su se i vodile dosada tolike prepirke među učenjacima i u staro i u novije doba, koje danas prestaju. Zakone dakle crkvene dužni su obdržavati samo valjano kršteni vjernici, jer je tako sam Bog odredio utiskujući po sv. kršćenju duši krštenoga neizbrisljivi biljeg, koji se u teologiji zove character. Ne samo dakle da nevjernici — Židovi, muhamedanci i drugi pogani — nisu vezani na zakone crkvene, već niti vjernici katekumeni, jer nisu još kršteni, ni oni, koji su kršteni, ali im je krštenje bilo s kojeg mu drago uzroka nevaljalo. Od valjano kršćenih izuzimaju se djeca, koja još k razumu nisu došla i prema tomu nesposobna, da zakone obdržavaju. Napokon i ono, što su autori dosada učili kao vjerovratno, kao *communis opinio*, danas je zakonom normirano, naime da djeca ispod sedme godine, t. j. koja još nisu navršila sedmu godinu već samo započela, pa makar imala dovoljno razuma, da shvaćaju dužnost i obvezu i znadu razlikovati između grijeha i dobroga djela, nisu ipak podvrgnuta zakonu crkvenom, jer tako određuje zakonodavac, čija je volja ovdje mjerodavna.

Još dvije pripomene valja dodati ovom tumačenju. Canon veli: *Legibus m ere ecclesiasticis*, t. j. ova ustanova zakona vrijedi samo za one kanone, koje sveta Stolica sama svojom vlasti izdaje, a ne vrijedi za one božanske ustanove, koje Crkva u ime Božje i vlašću božanskom tumači, čuva i bdije nad izvršivanjem njihovim, kao što su n. pr. sveti sakramenti, zakon o vjeri, ufanju i ljubavi, o prisegi i

zavjetu itd. Dijete je dužno i prije navršene sedme godine vjerovati, ako mu je objava dovoljno poznata, kao i odrasli. Isto vrijedi i o ufanju u Boga i o ljubavi Božjoj. Dijete je dužno i prije navršene sedme godine ispovijedati svoje smrtnne grijeha, ako želi dobiti odriješene od grijeha, kao i odrasli.

Druga je pripomena o iznimki, koju kanon na koncu izriče: nisi aliud iure expresse caveatur. a to znači, da imade slučajeva, da je zakon izriječkom odredio, da se i djeca ispod sedme godine imadu podvrći obvezi zakona. Tako n. pr. kanoni 746.—749. određuju, da se imade krštenje podijeliti djeci, koja nisu navršila propisanu dobu. Isto tako can. 854. § 2. određuje, da se djetetu podijeli sv. pričest na smrtnom času bez obzira na dobu, već samo pod uvjetom, ako znadu razlikovati Tijelo Kristovo od običnoga hljeba i ako znadu s počitanjem pokloniti se sv. Otajstvu.

Can. 13. § 1. *Legibus generalibus tenentur ubique terrarum omnes pro quibus latae sunt.*

§ 2. *Legibus conditis pro peculiari territorio si subiaciuntur, pro quibus latae sunt quique ibidem domicilium vel quasideomicilium habent et simul actu commorantur, firmo praescripto can. 14.*

U ovom se kanonu nastavlja isti predmet de subjecto legis. Tu se razlikuju općeniti zakoni od onih, koji su izdani za pojedine krajeve n. pr. dieceze ili crkvene pokrajine. Što se onih prvih tiče, budući da nisu ograničeni na poseban teritorij, obvezuju naravski sve vjernike po cijelom svijetu, za koje je zakon izdan. Crkva katolička, upravo zato, jer je katolička, prošire se po cijelom svijetu i nije skućena u granice kao druge države. Njezin je teritorij cio svijet. Stoga crkveni općeniti zakoni, n. pr. o postu i nemrsu, o svetkovanju nedjelje i blagdana, o godišnjoj ispovijedi i uskrsnoj pričesti i t. d., budući izdani za svukoliku Crkvu, za sve katolike rimskoga obreda, obvezuju dosljedno svekolike, nalazili se oni u kojem bilo kraju svijeta. Ne obvezuju istočnjake, jer za njih nisu ni izdani ovi gore spomenuti, već postoje za njih drugi posebni. To naredenje § 1.—§ 2. istoga kanona govori o posebnim zakonima, koji su stvoreni za posebni kraj (territorium), kao što su n. pr. zakoni pokrajinskoga sabora, biskupski sinodalni ili vansinodalni zakoni. Da ovi zakoni zadobiju svoju moć, nije dosta da imade zakonodavac vlast, da ih izda, nego se hoće, da imade podanika, za koje se zakon daje. Ovi podanici — vjernici sviju biskupija dotične po-

krajnje, ili biskupljani u drugom slučaju — valja da imaju u dotičnom teritoriju svoj domicil (prebivalište) ili barem quasidomicil i da ujedno ondje, t. j. na onom teritoriju doista prebivaju i borave. Što je domicil i quasidomicil i kako se stiče i gubi, određuju can. 90. i sl. Dakako, iznimku čine u tom pogledu putnici, o kojima je govor u sljedećem kanonu.

Can. 14. § 1. Peregrini.

1. Non adstringuntur legibus particularibus sui territorii quandiu ab eo absunt, nisi aut earum transgressio in proprio territorio noceat, aut leges sint personales;

2. Neque legibus territorii in quo versantur, his exceptis quae ordini publico consulunt, vel actuum sollemnia determinant;

3. At legibus generalibus tenentur, etiamsi hae suo in territorio non vigeant, minime vero si in loco in quo versantur non obligent.

§ 2. Vagi obligantur legibus tam generalibus quam particularibus quae videntur in loco in quo versantur.

1. Ovaj kanon sadržaje u §. 1. poznata načela o strancima. Na drugom mjestu (can. 91.) određuje zakon, tko je stranac — peregrinus. Ona naime osoba, koja je odsutna iz svog obitavališta, ali ga nije napustila, te boravi u tudem, n. pr. u drugoj biskupiji. Budući da je svaki zakon u smislu can. 8. § 1. redovno teritorijalan, a particularni već po svojoj naravi, to njegova moć ne siže izvan granice teritorija svoga. Naravski, to vrijedi samo tako dugo, dok tuđinac doista boravi vanj, jer čim se povratit u svoje obitavalište, već je podvržen zakonu. — Dvije su opet iznimke u tom pogledu. Prva je, ako je prekršaj zakona u vlastitom teritoriju štetan, a druga je, ako je zakon personalan. Primjer za prvu iznimku bio bi ovaj. Iz biskupije S. otputuju zaručnici A. i B. u bližnji grad R., da se ondje civilno vjenčaju na sablazan svoje rodbine, prijatelja i znanaca. Ne koristi im izgovor, da oni kao stranci nisu vezani na zakon svojega teritorija, jer je tu sablazan, koju im je dužnost ukloniti. Da ne nanesu dakle toliku duhovnu štetu, morati će ostat u svom teritoriju i pokoriti se zakonu. Druga iznimka imade svoju aplikaciju kod redovnika. Redovnički naime glavari imaju vlast izdavati zakone svojim podložnicima. Ali ta je vlast osobna, t. j. neposredno se nad osobom izvršava, budući da se je osoba zavjetom posluš-

nosti svojevoljno poglavaru svojem podvrgla. Prema tomu redovnik je dužan pokornost svojem starješini i onda, kada boravi izvan samostana na putovanju gdje mu drago.

2. Kao što stranac nije dužan podvrgavati se zakonu onoga teritorija, izvan kojega boravi, tako isto nije dužan podvrgavati se zakonima onoga teritorija, u kojemu boravi, zato baš jer je stranac, koji nema ondje obitavališta svoga. Prema can. 13. za obvezu zakona partikularnoga zahtijeva se 1. da je zakon za dotičnoga izdan, 2. da dotičnik imade svoje obitavalište i 3. da ondje ujedno doista boravi. A partikularni zakon nije izdan za strance, nego za domaće podanike; osim toga stranac nema ondje svoje obitavalište, ma da ondje doista boravi. — No i u tom pogledu imade iznimka. Imade zakona, koji štite javni poredak, tako te prekršaj ovih zakona uključuje povredu javnoga poretka. U tom slučaju dolazi u koliziju opće dobro, kojemu je na štetu povreda javnoga poretka, i privatno dobro stranca, naime sloboda od obaveze zakona. U toj koliziji pobjeđuje opće dobro tako, te se stranac mora odreći svoje slobode i podvrgnuti se zakonu, da se tim predusretne ili zapriječi narušenje javnoga mira. — Imade osim toga zakona, koji određuju, kako da se obavljaju nekoji pravni čini, n. pr. kako da se sklapaju ugovori, kako da se pravi oporuka. Ovakovi zakoni obvezuju i strance prema priznatom načelu *locus regit actum* (c. 1. de Privil. in 6.).

3. No stranci dužni su obdržavati općenite zakone crkvene i na tuđem teritoriju, ako su slučajno u njihovom ukinuti, n. pr. svetkovati svetkovinu sv. Josipa, koja se kod njih u njihovom obitavalištu ne slavi. Ako li se pak ne slavi ni na tuđem teritoriju, u kojem slučajno borave, jer je i ondje ukinuta, ne trebaju se pokoravati.

§ 2. istoga kanona dotiče se beskućnika — vagi. Odredba je zakonska za ove osobe stroga, jer ih podvrgava svim zakonima kako općenitim tako i posebnim, koji valjaju u onom mjestu, u kojem one borave. Ova je odredba dobra i opravdana, jer oduzima priliku griješiti i podati se razuzdanosti, a osim toga prestaju prepirke i dvojbe, da li su takove osobe podvrgnute zakonu ili nisu.

Can. 15. *Leges, etiam irritantes et inhabilitantes, in dubio iuris non urgent: in dubio autem facti potest Ordinarius in eis dispensare, dummodo agatur de legibus in quibus Romanus Pontifex dispensare solet.*

Ovim se kanonom 15. potvrđuje priznato načelo: *lex dubia non obligat*. Zakonodavac izjavljuje, da nijedan zakon nema obvezne moći, ako je dvojba, da li postoji ili ne. To znači naime *dubium iuris* ili *dubium legis*, kad se dvojba vrti o samom zakonu i njegovoj postojnosti. To je načelo općenito i vrijedi za svaki zakon, a zakonodavac izrijeком spominje i *leges irritantes et inhabilitantes*, da ne ostane ni u tom pogledu nikakova neizvjesnost. — *Dubium facti* je dvojba ne o samom zakonu, već o činjenici, koja je u savezu sa obvezom zakona. N. pr. netko dvoji, da li je toliko fizički jak iza pretrpljene bolesti, da bi mogao kroz korizma postiti. U ovom slučaju nije dvojba o tom, da li postoji zakon o postu ili ne, već je dvojbena činjenica, da li bolest traje ili je prestala. U ovakovim slučajevima zakonodavac daje vlast biskupu, da može od obveze zakona oprostiti, a to se zove *dispensacija*. — Zgodno dodaje zakon zaporku: samo ako se radi o onim zakonima, od kojih Papa običaje davati oprost. Neki su naime zakoni tako važni i značajni, da se oprost od njih ne običaje davati, premda je sigurno, da Papa može, t. j. da imade vlast rješavati od obveze zakonske. Ako pak Papa ne običaje opraštati, onda ne običaje tu vlast ni drugima podjeljivati.

Can. 16. § 1. *Nulla ignorantia legum irritantium aut inhabilitantium ab eisdem excusat, nisi aliud expresse dicatur.*

§ 2. *Ignorantia vel error circa legem aut poenam aut circa factum proprium aut circa factum alienum notorium generatim non praesumitur; circa factum alienum non notorium praesumitur, donec contrarium probetur.*

Bludnja i neznanje veoma često prate ljudske čine i znatno utijevaju na njih. Neznanje ispričaje čovjeka i oslobađa od subjektivne krivnje. Ali to ne vrijedi za svaki forum. Zakon se ne daje pojedincima već cjelokupnosti. Pojedinci mogu zaboraviti na dužnosti svoje, ali kod cjelokupnosti se to ne predmijeva. Čim je zakon jednom proglašen, počinja obveza prema ustanovama can. 9. a neznanje od obveze ne ispričaje; *ignorantia legis neminem excusat*. To vrijedi i za zakone, koji nekoje čine nevaljanima čine, a nekoje osobe nesposobnima proglašuju za pravne čine. Ovi se zakoni izdavaju poradi općega dobra, a to opće dobro zahtjeva, da zakon ostane u krjeposti i onda, kada se pogazi i bez subjektivne krivnje. Ženidba je nevaljala, ako se sklopi sa nemoćnom osobom.

ma da drugoj stranici nije bila ta nemoć poznata. I takova je osoba nesposobna da sklopi ženidbu, ma da istoj nije poznata njezina nemoć. Zakonodavac veli: *nulla ignorantia*, jer hoće da kaže, da svaka vrst neznanja ostavlja zakon u krjeposti, ali dakako uz iznimku: nisi alud *expresse dicatur*. Zakonodavcu ostaju slobodne ruke, da u slučaju, kad na pr. iritacija čina narav kazne, inače odredi.

§ 2. Ovoga kanona sadržaje daljnje ustanove o neznanju ili bludnji. Neznanje ili bludnja ne predmijeva se:

a) kod zakona. Proglašeni zakon predmijeva se da je poznat svima. Tu vrijedi prije spomenuto pravilo: *Ignorantia legis neminem excusat*;

b) kod kazne. Razlog je isti. Kazna se određuje zakonom, a kod zakona se ne predmijeva neznanje ili bludnja; dakle ni kod kazne;

c) kod vlastitoga čina. Ono što sam ja sam počinio, to se pravom predmijeva, da sam svijesno i sa znanjem učinio;

d) kod čina tuđega notornoga. Ono što je notorno t. j. općenito poznato, predmijeva se, da je i meni poznato, pa se ne mogu ispričavati neznanjem.

Zakonodavac ne veli uzalud, da se navedenim slučajevima neznanje ne predmijeva općenito — generatim; jer katkada se može dogoditi, da odista postoji neznanje ili bludnja.

Neznanje ili bludnja naprotiv predmijeva se:

e) kod čina tuđega ali ne notornoga. Ono što je drugi netko učinio, a nije notorno t. j. općenito poznato, to se pravom predmijevati mora, da ni meni nije poznato. Ali sve dotle, dok ne bude dokazano, da mi je poznato. Svaka najme predmijeva sve dotle postoji, dok se protivno ne dokaže. Otuda i ono načelo: *praesumtio cedit veritati*.

Can. 17. § 1. *Leges authentice interpretatur legislator eiusve successor et is cui potestas fuerit ab eisdem commissa.*

§ 2. *Interpretatio authentica, per modum legis exhibita, eandem vim habet ac lex ipsa; et si verba legis in se certa declaret tantum, promulgatione non eget et valet retrorsum; si legem coarctet vel extendat aut dubiam explicet, non retrotrahitur et debet promulgari.*

§ 3. Data autem per modum sententiae iudicialis aut rescripti in re peculiari, vim legis non habet et ligat tantum personas atque afficit res, pro quibus data est.

Ovaj kanon ustanovljuje pravila o tumačenju zakona. U § 1. određuje se, tko imade pravo autentično tumačiti crkveni zakon. To pravo imade a) zakonodavac ili njegov nasljednik b) i onaj, komu budu isti (zakonodavac ili njegov nasljednik) dati vlast da tumači njihov zakon. Prema tomu papa imade pravo tumačiti svoje zakone, koje je on izdao, kao i zakone svojih predšasnika tako, da njegovo tumačenje vrijedi isto tako kao i sam zakon (u smislu § 2. istoga can.). Isto vrijedi za općeniti sabor, provincijalni sabor, za biskupa i koji već jesu ovlašteni zakonodavci crkveni; svaki od njih tumači svoj zakon. Crkvene zakone autentično tumačiti osim pape i spomenutih osoba imadu rimske kongregacije, jer je njima takva vlast podijeljena.

U § 2. ustanovljuje se moć autentičnog tumačenja. Ako se takovo tumačenje izda poput zakona t. j. od samoga zakonodavca te bude proglašeno za cijelo društvo (Crkvu, pokrajinu, dijecezu, redovničku družbu), imade tada istu moć kao i zakon. Ako li se tumačenje odnosi lih na to da istumači riječi postojećega zakona, koje su po sebi sigurne i nedvojbene, tada ne treba da tumačenje bude proglašeno, nego vrijedi odmah i vrijedi za minule slučajeve. Ako li tumačenje sužuje ili raširuje zakon ili dvojbu tumači, valja da se proglasi i ne vrijedi za prošlost.

Ovdje dolazi do aplikacije ona razlika između interpretatio comprehensiva et extensiva. Ono prvo tumačenje zove se komprehenzivno, jer se vrti unutar okvira samoga zakona, koji je jasan i nedvojbjen, ter izriče samo ono, što riječi zakona u sebi kriju i sadržavaju. Stoga takovo tumačenje ne treba promulgacije, jer nije novi zakon već tumačenje postojećega; a vrijedi i za minule slučajeve, jer i sam zakon, koji se tumači, vrijedi za njih. — Ovo drugo tumačenje zove se ekstenzivno, jer prelazi okvir zakona i sadržaje nešto nova, česa nema u zakonu, ako se gleda na značenje riječi zakona obično i vulgarno. A kad se tumačenje ne drži okvira zakona, onda ili ga sužuje ili proširuje. U jednom i u drugom slučaju takovo tumačenje nov je zakon, nova odredba, pa zato treba da bude proglašeno, tako da prije proglašenja ne vrijedi. S istoga razloga, što je takovo tumačenje nov zakon, ne vrijedi za prošlost kao n^o zakon (sr. can. 10.). Tumačenje, koje tumači zakon dvojbjen,

zove se također tumačenje ekstenzivno i za nj vrijedi isto, što je rečeno prije, da ne vrijedi za prošlost i da valja proglasiti ga.

U § 3. ustanovljuje se, da tumačenje, koje je dano poput sudačke izreke ili u formi otpisa ili reskripta, ne vrijedi kao zakon i nema obveze osim za one osobe i odnosno na one stvari, za koje je izdano. To naročito vrijedi za one slučajeve i dvojbe, koje se podastiru sv. Stolicu, a ona na njih odgovara po svojim kongregacijama.

Can. 18. *Leges ecclesiasticae intelligendae sunt secundum propriam verborum significationem in textu et contextu consideratam: quae si dubia et obscura manserit, ad locos Codicis parallelos, si qui sint, ad legis finem ac circumstantias et ad mentem legislatoris est recurrendum.*

I ovaj kanon bavi se istim predmetom — interpretacijom zakona i sankcionirše općenitu nauku kanonista, da se kod tumačenja zakona crkvenoga, dakle i ovoga u ovom kodeksu, valja u prvom redu držati pravoga značenja riječi, t. j. riječi zakona valja razumjeti i shvatiti prema njihovom značenju, koje imaju same riječi, kad ih promatraš u tekstu i kontekstu. To je prvo pravilo za tumačenje zakona. Ako li se takvim postupkom dođe do jasnoće, onda je postignuta svrha tumačenja. Ako li kraj svega toga riječi zakona ostanu dvojbene i nejasne, valja ih sravniti s paralelnim mjestima kodeksa, ako ih ima; inače valja pred očma imati svrhu zakona, okolnosti njegove i volju i misao zakonodavca. Tada vrijedi ovo pravilo: *Verba sunt intelligenda non secundum quod sonant, sed secundum mentem proferentis.* A ta mens može se saznati iz trostrukog vrela: iz sadržaja, iz razloga, poradi kojega je zakon izdan, te iz isporodbe i saveza s ostalim zakonima, naročito ako se sam zakonodavac poziva na prijašnje zakone.

Can. 19. *Leges quae poenam statuunt, aut liberum iurium exercitium coarcent, aut exceptionem a lege continent, strictae subsunt interpretationi.*

Prema načelu: »odia restringi et favores convenit ampliari«, (R. I. 15. in Sexti) ustanovljuje zakonodavac one slučajeve, u kojima je zakon odiozan. Zakon je odiozan:

a) ako određuje kaznu;

b) ako spriječava slobodno izvršivanje prava;

c) ako sadržaje iznimku od zakona. — U takovim slučajevima zakon se mora tumačiti strogo.

Sama kazan imade se blago tumačiti (can. 2219.), jer to odgovara blagosti Crkve. Pa i zakon, koji nešto zabranjuje pod prijetnjom kazne, imade svoju dobru stranu, u koliko je za opće dobro, ali ipak se smatra odioznom i prema tomu mora se strogo tumačiti (sr. can. 2219. § 3.). Na pr. ako je zakonom udaren interdiktom puk, nije za to udaren kler (sr. can. 2271. 39). — Zakoni, koji spriječavaju slobodno izvršivanje prava, razni su. Jedni se tiču klerika, drugi redovnika, treći biskupa itd. Ako se na pr. klericima zabranjuje trgovina — *negotiatio aut mercatura* — to se ne smije protegnuti ta zabrana na svaku vrst trgovine (Sr. can. 142.). — Zakoni, koji sadrže iznimku od zakona kao što su privilegija ili povlastice, ne smiju se ni proširivati ni sužavati (Sr. can. 67.).

Can. 20. *Si certa de re desit et pressum praescriptum legis sive generalis sine particularis, norma sumenda est, nisi agatur de poenis applicandis, a legibus latis in similibus; a generalibus iuris principis cum aequitate canonica servatis; a stylo et praxi Curiae Romanae; a communi constantique sententia doctorum.*

Ako za nekoju stvar nema izričitoga propisa ni općenitog ni posebnoga, onda je pravilo da se o njoj sudi a) po zakonima, koji postoje za slične slučajeve; b) po općenitim pravnim načelima; c) po stilu i praksi kurije rimske; d) po općenitom i stalnom mišljenju učenjaka. — To su daljnja pravila o tumačenju zakona. Prvo pravilo imade svoj korijen u sličnosti. »De similibus idem est iudicium«, koje pravilo imade svoju potvrdu u cap. 2. X. de transl. Ep. I. 7. — »Ubi eadem ratio ibi eadem iuris dispositio«, glasi drugo pravilo uzeto iz civilnog zakona (L. Illud 32. ff. ad L. Aquil). Samo valja uzeti obzir na iznimku — nisi agatur de poenis applicandis. Ako je govor o kaznama, onda je ta stvar odiozna, a takova se imade strogo tumačiti. — Drugo pravilo se poziva na opća pravna načela, koja se zovu i »regulae iuris«. Ovakovih regula imade mnogo. U starom zakoniku bile su nabrojene na koncu dekretala Grgurovih u posljednjem titulu knjige pete, i u šestoj knjizi dekretala na koncu poput dodatka. U novom kodeksu nisu nabrojene na jednom mjestu već raspršene po raznim mjestima. Prema ovim

se načelima pravnim može suditi o stvari, koja nije zakonom normirana, ali valja tih se načela držati »cum aequitate canonica«. — Napokon preostaju još daljnja dva pravila: »stylus et praxis Curiae Romanae« i »communis et constans sententia doctorum«, koje nije od potrebe tumačiti.

Can. 21. Leges latae ad praecavendum periculum generale, urgent, etiamsi in casu particulari periculum non adsit.

U ovom kanonu govor je o zakonima, koji su izdani u svrhu, da se odvratu opća pogibao. Primjer takovih zakona imademo n. pr. u zakonu o zabrani knjiga i kod ženidbe. Zakon crkveni zabranjuje izdavati, čitati i kod sebe držati knjige krivovjerske, nemoralne i t. d. (sr. can. 1390.), a razlog zabrane jest općenita pogibao, da se vjernici čitajući takove knjige ne smute i ne zavedu. Ta pogibao doista postoji općenito govoreći. Ali u posebnom slučaju, ako pobožan i učen redovnik takovu knjigu čita ili kod sebe drži, možda nema te pogibli. Međutim ako i ne postoji u tom slučaju pogibao, ipak zakon ostaje u krjeposti i onaj se redovnik ima pokoriti zakonu i ne smije čitati ni kod sebe držati, osim ako se isprosi posebnu dozvolu. — Isto n. pr. za zakon ženidbeni, kojim se zabranjuju ženidbe između akatolika i katolika. Razlog zabrane jest općenita pogibao, da se supruzi poradi razlike u vjeri svađaju glede odgoja djece, nesretno žive i t. d. U pojedinom slučaju može se dogoditi da nema te pogibli, jer se supruzi vole i složno žive. Ali zakon ostaje zakon, koji se ne obazire na pojedine slučajeve, nego na ono, što općenito biva. Ovako su i dosada učili kanonisti i moralisti, pa je ta nauka postala zakonom i izvrštena u novi kodeks.

Can. 22. Lex posterior, a competenti auctoritate lata obrogat priori, si id expresse edicat, aut sit illi directe contraria, aut totam de integro ordinet legis prioris materiam; sed firmo praescripto can. 6. n. 1., lex generalis nullatenus derogat locorum specialium et personarum singularium statutis, nisi aliud in ipsa expresse caveatur.

Zakon je ljudski doduše po sebi stalna ustanova, ali se ipak može mijenjati i može prestati, kao što su i ljudske potrebe, poradi kojih se izdaje, promjenljive. Akoprem može zakon i sam od sebe prestati u stanovitim prilikama, to ipak ne biva ili barem

veoma rijetko, nego većinom zakonodavac to čini svojom moći. On može zakon izrijeком opozvati ili, kako se to veli, izvan krjeposti staviti, a može to učiniti tako, da izda novu naredbu protivnu prijašnjoj. U prvom slučaju nastaje abrogacija zakona, a u drugom obrogacija. Prema tomu kasnije izdanim zakonom prestaje prijašnji zakon:

a) ako to zakonodavac izrijeком izjavi (*per expressam clausulam abrogantem*) — abrogacija;

b) ako je kasnije izdan zakon izravno protivan prijašnjemu, jer bi inače taj kasniji zakon bio beskoristan i bez vrijednosti, kada prijašnji ne bi prestao. Tako nastaje obrogacija;

c) ako kasniji zakon iznova uređuje čitavo gradivo prijašnjega zakona.

Primjer za ovaj treći slučaj imali smo u dekretu »*Ne temere*«, kojim je bio prijašnji ženidbeni zakon čitav promijenjen i izvan krjeposti stavljen — *contrarius quibuslibet etiam peculiari mentione dignis minime obstantibus*.

Zakonodavac ističe, da ova odredba vrijedi u predmijevi, da zakon izdaje kompetentna oblast; a zatim pripominje, da prema odredbi can. 6. n. I. općeniti zakon ne mijenja nipošto odredbe ili statuta posebnih mjesta ili pojedinih osoba, osim u iznimnom slučaju, kada se to izrijeком u samom zakonu ističe.

Razlog ovoj ustanovi nalazimo lijepo izražen u starom kodeksu riječima Bonaficija VIII.: »*Licet Romanus Pontifex, qui iura omnia in scrinio pectoris sui censetur habere, constitutionem condendo posteriorem priorem, quamvis de ipsa mentionem non faciat, revocare noscatur: quia tamen locorum specialium et personarum singularium consuetudines et statuta, quum sint facti et in facto consistent, potest probabiliter ignorare; ipsis, dum tamen sint rationabilia, per constitutionem a se noviter editam, nisi expresse caveatur in ipsa, non intelligitur in aliquo derogare*« c. 1. de Constit. 1. 2. in Sexti. Prema tomu općeniti zakon kasnije izdan ukida općeniti zakon prijašnji, kojemu je izravno protivan, ma i neimao *expressam clausulam abrogantem*. Isto tako i posebni zakon kasnije izdan ukida posebni zakon prijašnji, kojemu je izravno protivan. Ali posebni zakon n. pr. u konkordatu od prije izdan ne ukida se kasnijim općenitim zakonom, osim ako zakonodavac to izrijeком spomene. Stara bo je regula iuris (34. in Sexti.): *generi per speciem derogatur, a ne obratno*.

Can 23. *In dubio revocatio legis praecexistentis non praesumitur, sed leges posteriores ad priores trahendae sunt et his, quantum fieri possit, conciliandae.*

Ustanova ovoga kanona je logična dedukcija iz prijašnjega. Ako se ne zna, da li je zakonodavac opozvao prijašnji zakon ili se o tom dvoji, onda se takav opoziv ne predmijeva kao da je učinjen.

U tom slučaju vrijedi i novi zakon i prijašnji i onaj se novi ima starom prilagoditi po mogućnosti i s njim u sklad dovesti. — Ova je ustanova u skladu s can. 6. točka 3. i 4.

Can. 24. *Praecepta, singulis data, eos quibus datur, ubique urgent, sed iudicialiter urgeri nequeunt et cessant resolutio iure praecipientis, nisi per legitimum documentum aut coram duobus testibus imposita fuerint.*

Dosada je bio govor o zakonima crkvenim. U ovom posljednjem kanonu ovoga poglavlja govor je o zapovijedima. Zapovijed se u mnogom razlikuje od zakona, a u mnogo čem nalikuje zakonu. Poglavitna razlika je u tomu, što se zakon daje društvu, a zapovijed privatnim osobama; zatim u tome, što je zakon teritorijalan (can. 8. § 2.), a zapovijed personalna; pa i u tomu, što zakon ne prestaje sa zakonodavcem, a zapovijed prestaje. Prema ovoj razlici razumijeva se ova uredba. Zapovijedi, koje se daju pojedinim osobama, vežu te iste osobe i nikoga drugoga, i to svagdje bez obzira na teritorij; a poradi privatne naravi svoje ne mogu se sudbeno progoniti one osobe, koji nijesu ispunili dane im zapovijedi, jer se takova nepokornost ne može sudbeno konstatirati, osim ako je zapovijed dana pismeno u zakonskoj ispravi — što veoma rijetko biva, — ili pred dva svjedoka. Ako su svjedoci ili povelja, onda se prekršaj zapovijedi može sudbeno dokazati i protiv neposlušnoga postupati.

Prestaje pako zapovijed sa zakonodavcem, tako te čim prestane pravo zakonodavca — bilo smrću njegovom, ili kojim drugim razlogom — izdavati ovakove zapovijedi, odmah prestaje i sama zapovijed. Osim ako je izdana ta zapovijed pismeno ili pred dva svjedoka, jer ova svečanost odaje, da je poglavar hotio svoju zapovijed uzdržati i preko obične granice svoje vlasti.

(Nastavit će se.)

